

Състояние и проблеми на развитието на сливовото производство в планинската част на България

Докторант ВАЛЕНТИНА ВАЛЕРИЕВА - НЕЧОВА

Институт по планинско животновъдство и земеделие - Троян

E-mail: valentina_1617@abv.bg

Резюме: Настоящата статия цели разкриване тенденциите в развитието на сливовото производство в планинските части на страната, факторите, демотивиращи инвеститорите, и очакваната ефективност при различни варианти. Изследваните обекти са в две стопанства с различен статут, капиталови възможности и производствено направление. За целта са използвани различни методи на капиталовото бюджетиране, дисконтирания паричен поток, нетната настояща стойност; при различни технологии (конвенционална, екощадяща, интензивна екологощадяща и биотехнология); при различни технологични варианти според гъстотата на насажденията, начина на поддържане на почвената повърхност (черна угар и зачимено междуредие) и други допълнителни технологични мероприятия. Разработени са очаквани варианти на икономическа ефективност на вложенията при различни съчетания на основните детерминиращи фактори – добиви, цени, данъци, текущи и инвестиционни помощи чрез Общата селскостопанска политика (ОСП) на ЕС и др. В резултат на изследването се стигна до извода, че икономическите проблеми демотивират инвеститорите, дори при оказване на текуща подкрепа чрез ОСП на ЕС и щадяща данъчна политика. Необходими са нови национални корективи, които да променят коренно съществуващата сега икономическа среда и да мотивират инвеститорите.

Ключови думи: сливопроизводство, икономическа ефективност, капиталоемкост, пазарна икономика, ОСП на ЕС

Целта на настоящата статия е: да се изложат проблемите, поради които системно се ограничават площите и производството на сливи у нас; да се потърсят причините за това; да се насочи вниманието към икономическата ефективност на вложенията, която е важен мотивационен фактор в условията на пазарна икономика.

Обект на изследването са две стопанства, експериментиращи сливопроизводство по различни технологии в планинската част на страната. Поради това, че производството се осъществява чрез биологичен актив, който се създава четири години и експлоатира 15 г., се налага част от използваната информация да е отчетна, а друга част прогнозна, разработена с помощта на експериментиращите стопанства. Съпоставянето на инвестицията с очакваните бъдещи приходи се извършва към годината на встъпване на насажденията в пълно плододаване. Използваните методи са разчетно-конструктивният, методът на дисконтирания паричен поток и нетната настояща стойност. Основните показатели, чрез които се извършва оценка на ефективността на вложенията, са индексът на рентабилността и средногодишната норма на възвръщаемост на капитала.

След проведената у нас поземлена и аграрна реформа (1990 г.) сливата стана първа по площ и стопанско значение овощна култура. Поради това, че тя се приспособява и при по-неблагоприятни почвено-климатични условия, голяма част от градините са разположени в планинската част на страната, където дълги години е била една от земеделските култури, осигуряващи поминък на населението. Въпреки това, дълготрайната тенденция в развитието на сливовото производство е много неблагоприятна. Площта на насажденията в страната от над 400 000 дка - през 1970 г., се е свила до около 150 000 дка към 2009 г., като голяма част от насажденията са за бракуване. Производството съответно намалява от 335 000 т до 25 000 т (МЗХ, отдел „Агростатистика“). Средните добиви в страната системно са много ниски и колебаещи се - в границите от 200 кг/дка до 500 кг/дка. След проведените реформи състоянието на сливовото производство продължава да се влошава по много причини: разпокъсване и занемаряване на насажденията след връщането им на реалните нови собственици, които не могат или не желаят да се занимават със земеделие; миграционни процеси, влошаващи качеството

на работната сила, водещи до обезлюдяване на някой планински части на страната; немотивираща ефективност на вложенията; неблагоприятна икономическа среда, повишаваща риска; липса на адекватна подкрепа и т. н. За лошите резултати способства и състоянието на градините. Голяма част от тях сега са амортизирани поради изтекъл срок на годност или влошено физиологично състояние - резултат от редуциране на грижите. Размерът на новосъздаваните насаждения през последните десет години е много нисък, за да се преустанови тенденцията на спад в площите и производството.

Проблемите на ефективността на сливовото производство са проучени при поземлени учас-

тъци, разположени в райони - традиционни производители на сливи (Северен централен район - гр. Троян, и Северозападен район - Обект-06), при различни технологии (биологична, конвенционална, екощадяща и интензивна екологощадяща) и при различни технологични варианти, обусловени от различна гъстота, начин на поддържане на почвата в междуредието и формиране на короната на дърветата при традиционно отглеждани сортове (Стенлей, Кюстендилска синя слива) и някой нови сортове (Динкова, Хр., Ив. Гергов, 2005) (табл. 1).

За запазване на фирмена тайна, частното стопанство със статут на ООД ще наричаме Био бизнес, а сливовата градина - Обект-06.

Таблица 1. Характеристика на обектите при сливовото производство
Table 1. Characterization of objects at plum production

№	Обекти, гъстота, начин на поддържане на почвата Objects, density, method of supporting on surface to soil	дка dk	Сорт Sorts	Изграждане на обекта Building of object	Година	
					първа	последна
					Years	
					First	Last
БИОЛОГИЧНА ТЕХНОЛОГИЯ BIO TECHNOLOGY						
1	Калиманица - 03 Kalimanitsa - 03	36,3	“Стенлей” “Stenley”	2006-2010	2011	2025
КОНВЕНЦИОНАЛНА ТЕХНОЛОГИЯ CONVENTIONAL TECHNOLOGY						
2	ИПЖЗ - Троян, 33,3, ЗМ IMSA - Троян, 33,3, GBR	1	“Стенлей” “Stenley”	2004-2008	2009	2021
ЕКОЩАДЯЩА ТЕХНОЛОГИЯ ECOSPHERE TECHNOLOGY						
3	ИПЖЗ - Троян, 33,3, ЧУ IMSA - Троян, 33,3, BFL	1	*	2004-2008	2009	2023
4	ИПЖЗ - Троян, 33,3, ЗМ IMSA - Троян, 33,3, GBR	1	*	2004-2008	2009	2023
5	ИПЖЗ - Троян, 41,6, ЧУ IMSA - Троян, 41,6, GBR	1	*	2004-2008	2009	2023
6	ИПЖЗ - Троян, 41,6, ЗМ IMSA - Троян, 41,6, GBR	1	*	2004-2008	2009	2023
7	ИПЖЗ - Троян, 55,5, ЧУ IMSA - Троян, 55,5, BFL	1	*	2004-2008	2009	2023
8	ИПЖЗ - Троян, 55,5, ЗМ IMSA - Троян, 55,5, GBR	1	*	2004-2008	2009	2023
ИНТЕНЗИВНА ЕКОЛОГОЩАДЯЩА ТЕХНОЛОГИЯ INTENSIVE ECOSPHERE TECHNOLOGY						
9	ИПЖЗ - Троян, 83,3, ФКЧУ IMSA - Троян, 83,3, WHBFL	1	“Ханита” “Hanita”	1999-2004	2005	2019
10	ИПЖЗ - Троян, 83,3, ФКЗМ IMSA - Троян, 83,3, WHBFL	1	“Ханита” “Hanita”	1999-2004	2005	2019
11	ИПЖЗ - Троян, 83,3, БКЧУ IMSA - Троян, 83,3, WWH BFL	1	“Ханита” “Hanita”	1999-2004	2005	2019
12	ИПЖЗ - Троян, 83,3, БКЗМ IMSA - Троян, 83,3, WWH BFL	1	“Ханита” “Hanita”	1999-2004	2005	2019

Забележка / Note:

* вкл. сортове: Стенлей, Кюстендилска синя слива, Чачанска лепотица, Нансийска мирабела

* including sorts: Stenley, Kijstendilska prune, Chachanska lepotitsa, Nansiyiska mirabela

ЧУ - черна угар/BFL - black fallow land

ЗМ - зачимено междуредие/GBR - gressed between the rows

ФК - с фиксирана корона/WH - whit fixing heads

БК - без корони/WWH - without fixing head

От информацията на изследваните обекти става ясно, че сливопроизводството е висококапиталоемко, особено при биотехнологията (табл. 2). Капиталовите разходи се движат в границите от 1 668,62 лв/дка до 3747,24 лв/дка, а необходимият оборотен капитал - от 493,57 лв/дка до 758,70 лв/дка.

Капиталоемкостта е не само сериозно ограничително условие, но и фактор, понижаващ ефективността на вложенията. Капиталовите разходи се правят в рамките на пет години. Първата година те са за подготовка на терена, втората - за създаване на самото насаждение, а следващите за отглеждането му. Основната част

Таблица 2. Размер и структура на разходите по изграждане на сливови насаждения
Table 2. Size and structure of formation expenses of plum plantation

Обекти, гъстота, начин на поддържане на почвата Objects, density, method of supporting on surface to soil	Мярка Measure	Капиталови разходи Capitale corts			Годишни амортизационни отчисления Years allowances for depreciation			Оборотен капитал Working capital	Общо необходим капитал Total capital
		в това число за /			в това число за /				
		Общо Total	съоръж. equipments	насажден. plantation	Общо Total	съоръж. equipments	насажден. plantation		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
I. БИОЛОГИЧНА ТЕХНОЛОГИЯ I. BIO TECHNOLOGY									
1. Калиманица - 03 Kalimanitsa - 03	лв/дка %	3747,24 100	548,46 15	3198,78 85	294,99 100	81,74 34	213,25 66	493,57	4240,81
II. КОНВЕНЦИОНАЛНА ТЕХНОЛОГИЯ I, CONVENTIONAL TECHNOLOGY									
2. ИПЖЗ - Троян, 33,3, 3М IMSA - Troyan, 33,3, GBR	лв/дка %	2316,39 100	0,00 0,00	2316,39 100	154,43 100	0,00 0,00	154,43 100	735,32	3051,71
III. ЕКОЩАДЯЩА ТЕХНОЛОГИЯ III. ECOSPHERE TECHNOLOGY									
3. ИПЖЗ - Троян, 33,3, ЧУ IMSA - Troyan, 33,3, BFL	лв/дка %	1674,00 100	0,00 0,00	1674,00 100	111,6 100	0,00 0,00	111,60 100	547,55	2221,55
4. ИПЖЗ - Троян, 33,3, 3М IMSA - Troyan, 33,3, GBR	лв/дка %	1668,62 100	0,00 0,00	1668,62 100	111,24 100	0,00 0,00	111,24 100	496,21	2164,83
5. ИПЖЗ - Троян, 41,6, ЧУ IMSA - Troyan, 33,3, GBR	лв/дка %	1870,60 100	0,00 0,00	1870,60 100	124,71 100	0,00 0,00	124,71 100	636,48	2507,08
6. ИПЖЗ - Троян, 41,6, 3М IMSA - Troyan, 41,6, GBR	лв/дка %	1867,97 100	0,00 0,00	1867,97 100	124,53 100	0,00 0,00	124,53 100	583,85	2451,82
7. ИПЖЗ - Троян, 55,5, ЧУ IMSA - Troyan, 55,5, BFL	лв/дка %	2109,27 100	0,00 0,00	2109,27 100	140,62 100	0,00 0,00	140,62 100	672,62	2781,89
8. ИПЖЗ - Троян, 55,5, 3М IMSA - Troyan, 55,5, GBR	лв/дка %	2106,86 100	0,00 0,00	2106,86 100	140,46 100	0,00 0,00	140,46 100	614,80	2721,66
IV. ИНТЕНЗИВНА ЕКОЛОГОЩАДЯЩА ТЕХНОЛОГИЯ IV. INTERSIVE ECOSPHERE TECHNOLOGY									
9. ИПЖЗ - Троян, 83,3, ФКЧУ IMSA - Troyan, 83,3, WHBFL	лв/дка %	2831,63 100	0,00 0,00	2831,63 100	188,78 100	0,00 0,00	188,78 100	758,70	3590,33
10. ИПЖЗ - Троян, 83,3, ФКЗМ IMSA - Troyan, 83,3, WHBFL	лв/дка %	2770,78 100	0,00 0,00	2770,78 100	184,72 100	0,00 0,00	184,72 100	733,37	3504,15
11. ИПЖЗ - Троян, 83,3, БКЧУ IMSA - Troyan, 83,3, WWH BFL	лв/дка %	2608,90 100	0,00 0,00	2608,90 100	173,93 100	0,00 0,00	173,93 100	757,95	3366,85
12. ИПЖЗ - Троян, 83,3, БКЗМ IMSA - Troyan, 83,3, WWH BFL	лв/дка %	2547,44 100	0,00 0,00	2547,44 100	169,83 100	0,00 0,00	169,83 100	732,62	3280,06

от тези разходи се правят през първите две години, което е от съществено значение при ползването на заеман капитал, особено, ако цената на капитала е висока, както е в условията на криза. При тези обстоятелства лихвата допълнително оскъпява насажденията, повишава текущите разходи и снижава ефективността. Инвестицията чувствително нараства в планинските райони, когато се налагат корекции на терена (почистване, подравняване, терасиране, създаване на изкуствени водоеми и водопреносна мрежа, пътища и т.н.). Често спестяването на тези разходи е невъзможно, защото се осуетява прилагането на съвременни технологии, механизирани мероприятия, транспортиране на продукцията. Прилагането на примитивни технологии води до използване на повече жив труд, който в планинските части на страната е все по-дефицитен. Текущите годишни разходи при встъпилите в плододаване овощни градини също са високи. Те се движат в границите 600 – 900 лв/дка при различните технологични варианти. За сравнение, при зърнено-житните култури, те са около 100 - 150 лв/дка. Сливовото производство е и трудоемко, особено при биотехнологиите, където се работи с елитен разсадо-посадъчен материал - собствено производство. Голяма част от обработките са ръчни, а също и прибирането на реколтата, защото продукцията е предназначена за консумация в прясно състояние или за преработка в хранителни продукти.

От анализа на ресурсоразходите могат да се направят някои изводи. С производството на сливи трябва да се заемат стопанства, за които големият размер на капиталовите и текущите годишни разходи не представляват проблем. Капиталовложения в размер от 2 164,83 лв/дка до 4 240,81 лв/дка са извън възможностите на дребните стопански структури. Тези стопанства ще имат затруднения и при ползването на заеман капитал, защото им липсват обезпечения, а държавата не ги подпомага - било чрез инвестиционни или лихвени субсидии, или чрез гаранционни фондове. Що се отнася до риска на инвестицията - тя е висока и за дребните, и за крупните плодопроизводители. Произтича не само от високия размер на вложенията, но и от биологичния характер на актива, дългия период на изграждане и експлоатация на актива, а също и от установилата се икономическа среда – конюнктурна реализация,

ценови диктат, ниски изкупни цени (0,20 - 0,30 лв/кг), невъзможност да се изчаква благоприятна пазарна конюнктура, поради характера на продукцията.

Много малко стопанства успяха да се възползват от инвестиционното подпомагане на ДФ „Земеделие” и националните програми поради ограничения финансов ресурс. Подкрепата на ОСП на ЕС чрез различните оси и мерки се оказва трудно усвоима поради множеството ограничителни условия за достъп, сред които е изискването за минимална площ от 5 дка. Известно е, че над 90% от стопанствата у нас са с по-малък размер насаждения - около 3,88 дка на стопанство (Преброяване на земеделските стопанства, 2003 г.). Освен това текущото подпомагане на площ се оценява от плодопроизводителите като не особено мотивиращо. При инвестиция над 2 000 лв/дка, текущи годишни разходи 600 – 900 лв/дка, оказваната помощ по всички оси и мерки е в размер от 50 лв/дка до 200 лв/дка. Естествено не е достатъчно мотивираща. Особено като се има предвид, че земеделските стопани имат други далеч по-атрактивни алтернативи. Например могат да ползват почти същия размер субсидии, ако се ангажират с ливади и пасища, които не са капиталоемки и рискови производства, а текущите годишни разходи са многократно по-ниски.

Рискът при сливовото производство нараства и от предназначението и начина на реализация на продукцията. Дори да бъдат получени отлични производствени резултати – добиви от 2 000 кг/дка до 2 500 кг/дка, които са трудно постижими в планинските райони, при цена 0,20 – 0,30 лв/кг сливи, предназначени за преработка в спиртни напитки, интересът на плодопроизводителите не може да бъде защитен. Дори да са изградени организациите на производителите, а това по много причини не става вече 10 г., при запазване на съществуващото основно предназначение на плодовете (спиртни напитки), те трудно биха наложили голяма промяна в ценовото равнище.

Използвайки отчетната и прогнозна информация на Института по планинско животновъдство и земеделие (ИПЖЗ) – Троян, и тази на Био бизнес, чрез схемата за капиталово бюджетирание бяха разработени множество варианти за икономическа ефективност на вложенията при различни съчетания на определящите я фактори. Таки-

ва фактори са: добиви; цена на реализация; ДДС и данък печалба; щети от бедствия, водещи до компрометиране на реколтата за една или повече години на експлоатация; текущи годишни разходи; лихви; съвкупна текуща подкрепа, оказвана чрез осите и мерките на ОСП на ЕС (в три варианта – 0 лв/дка, 100 лв/дка и 200 лв/дка).

Решения за ефективността на вложенията бяха получени и при различни оценки на риска (норми на дисконтиране на бъдещия паричен поток – 10%, 20% и 32%). Чрез множеството вариантни решения се разкри една крайно неблагоприятна икономическа перспектива за сливото

производство. Поради невъзможност тук да бъдат изложени и коментирани всички вариантни решения, ще се ограничим с най-оптимистичното. Макар че то е получено при най-благоприятно стечение на определящите ефективността фактори, в никакъв случай не е окуражаващо за ангажираните се вече със сливопроизводството, нито мотивиращо за потенциалните инвеститори (табл. 3). Индексът на рентабилността на инвестицията в повечето вариантни решения е 1-ца, а средногодишната норма на възвръщаемост почти навсякъде е с отрицателен знак, т.е. очаква се декапитализация.

Таблица 3. Сравнителна ефективност при базисните варианти, определена чрез индекса на рентабилност и средногодишната норма на възвръщаемост на инвестицията при сливото производство

Table 3. Comparative efficiency of basic options specified by the index of average profitability and return on investment in plum production

Направление Варианти на рискост Directions, Version of risky	Индекс на рентабилност на инвестицията			Средногодишна норма на възвръщаемост на вложенията Average annuale rate of returns of invest		
	Текущи помощи от ОСП на ЕС Running subsidy to EU CAP			Текущи помощи от ОСП на ЕС Running subsidy to EU CAP		
	без without	100 лв/дка 100 lv/dk	200 лв/дка 200 lv/dk	без without	100 лв/дка 100 lv/dk	200 лв/дка 200 lv/dk
БИОТЕХНОЛОГИЯ BIOTECHNOLOGY						
Сорт “Стенлей”, обект “Калиманица - 03” Sort Stenley, object Kalimanitsa - 03						
10%	0,869	1,029	1,189	-0,87	0,19	1,26
20%	0,481	0,581	0,681	-3,46	-2,79	-2,12
32%	0,271	0,338	0,404	-4,86	-4,42	-3,97
КОНВЕНЦИОНАЛНА ТЕХНОЛОГИЯ CONVENTIONAL TECHNOLOGY						
Сорт “Стенлей”, обект ИПЖЗ - Троян, 0,35 лв/кг Sort Stenley, object IMSA, 0,35 lv/kg						
10%	-1,120	-0,894	-0,667	-14,13	-12,62	-11,12
20%	-0,701	-0,559	-0,418	-11,34	-10,4	-9,45
32%	-0,468	-0,373	-0,279	-9,78	-9,15	-8,52
Сорт “Стенлей”, обект ИПЖЗ - Троян, 0,60 лв/кг Sort Stenley, object IMSA, 0,60 lv/kg						
10%	0,011	0,238	0,464	-6,59	-5,08	-3,57
20%	0,007	0,149	0,29	-6,62	-5,67	-4,73
32%	0,005	0,099	0,194	-6,63	-6,00	-5,37
ЕКОЩАДЯЩА ТЕХНОЛОГИЯ ECOSPHERE TECHNOLOGY						
Сорт*, обект “ИПЖЗ - Троян”, 33,3 бр/дка, ЧУ Sort Stenley, object IMSA, 33,3 br/dk, BFL						
10%	-0,564	-0,253	0,058	-10,43	-8,35	-6,28
20%	-0,353	-0,158	0,036	-9,02	-7,72	-6,42
32%	-0,235	-0,106	0,024	-8,24	-7,37	-6,50

Сорт*, обект "ИПЖЗ - Троян", 33,3 бр/дка, ЗМ Sort Stenley, object IMSA, 33,3 br/dk, GBR						
10%	-0,395	-0,076	0,242	-9,30	-7,18	-5,05
20%	-0,247	-0,048	0,152	-8,32	-6,99	-5,66
32%	-0,165	-0,032	0,101	-7,77	-6,88	-5,99
Сорт*, обект "ИПЖЗ - Троян", 41,6 бр/дка, ЧУ Sort Stenley, object IMSA, 41,6 br/dk, BFL						
10%	-0,860	-0,584	-0,308	-12,4	-10,56	-8,72
20%	-0,538	-0,366	-0,193	-10,25	-9,10	-7,95
32%	-0,359	-0,244	-0,129	-9,06	-8,29	-7,53
Сорт*, обект "ИПЖЗ - Троян", 41,6 бр/дка, ЗМ Sort Stenley, object IMSA, 41,6 br/dk, GBR						
10%	-0,714	-0,432	-0,151	-11,43	-9,55	-7,67
20%	-0,447	-0,271	-0,094	-9,65	-8,47	-7,30
32%	-0,298	-0,181	-0,063	-8,65	-7,87	-7,09
Сорт*, обект "ИПЖЗ - Троян", 55,5 бр/дка, ЧУ Sort Stenley, object IMSA, 55,5 br/dk, GBR						
10%	-0,972	-0,724	-0,475	-13,15	-11,49	-9,83
20%	-0,608	-0,453	-0,297	-10,72	-9,69	-8,65
32%	-0,406	-0,302	-0,198	-9,37	-8,68	-7,99
Сорт*, обект "ИПЖЗ - Троян", 55,5 бр/дка, ЗМ Sort Stenley, object IMSA, 55,5 br/dk, GBR						
10%	-0,830	-0,577	-0,323	-12,2	-10,51	-8,82
20%	-0,519	-0,361	-0,202	-10,13	-9,07	-8,01
32%	-0,347	-0,241	-0,135	-8,98	-8,27	-7,57
ИНТЕНЗИВНА ЕКОЛОГОЩАДЯЩА ТЕХНОЛОГИЯ INTENSIVE TECHNOLOGY EKOLOGOSHTADYASHTA						
Сорт "Ханита", обект "ИПЖЗ - Троян", 83,3 бр/дка, ФКЧУ Sort "Hanina" object "IPZHZ - Trojan", 83,3 units / ha, WHBFL						
10%	-0,156	0,035	0,227	-7,71	-6,43	-5,15
20%	-0,098	0,022	0,142	-7,32	-6,52	-5,72
32%	-0,065	0,015	0,095	-7,10	-6,57	-6,03
Сорт "Ханита", обект "ИПЖЗ - Троян", 83,3 бр/дка, ФКЗМ Sort "Hanina" object "IPZHZ - Trojan", 83,3 units / ha, WHGBR						
10%	-0,086	0,111	0,308	-7,24	-5,93	-4,61
20%	-0,054	0,070	0,193	-7,02	-6,20	-5,38
32%	-0,036	0,046	0,129	-6,90	-6,36	-5,81
Сорт "Ханита", обект "ИПЖЗ - Троян", 83,3 бр/дка, БКЧУ Sort "Hanina" object "IPZHZ - Trojan", 83,3 units / ha, WWHBFL						
10%	-0,089	0,116	0,321	-7,26	-5,9	-4,53
20%	-0,056	0,072	0,201	-7,04	-6,18	-5,33
32%	-0,037	0,048	0,134	-6,92	-6,34	-5,77
Сорт "Ханита", обект "ИПЖЗ - Троян", 83,3 бр/дка, БКЗМ Sort "Hanina" object "IPZHZ - Trojan", 83,3 units / ha, WWHGBR						
10%	-0,110	0,199	0,409	-6,74	-5,34	-3,94
20%	-0,007	0,124	0,256	-6,71	-5,84	-4,96
32%	-0,005	0,083	0,171	-6,70	-6,11	-5,53

* вкл. сортовете: Стенлей, Кюстендилска синя слива, Чачанска лепотица, Нансийска мирабела

* including sorts: Stenley, Kjestendilska prune, Chachanska lepotitsa, Nansiyiska mirabela

Кое дава право посочените вариантни решения да бъдат назовани „оптимистични“? Първо, вариантите са базирани на очаквани много високи добиви, посочени от изследваните стопанства. При конвенционалното производство заложените добиви са 2 000 кг/дка, при екощадищото 2 000 – 2 500 кг/дка, в зависимост от гъстотата на насажденията достига 3 000 – 3500 кг/дка - при интензивната екологощадища технология. Изключение прави биотехнологията, където се посочва добив от 625 кг/дка. Второ, при всички изследвани обекти е налице пълна данъчна ваканция през целия период на експлоатация. Трето, пренебрегнати са евентуални щети от бедствия (малко вероятно е такива да липсват в продължение на 15 г. в планинската част на страната). Стопанствата преценяват, че средната реализационна цена при биопроизводството ще е 2 лв/кг, а при другите технологии 0,35 лв/кг, защото не очакват промяна в пазарната конюнктура и предназначението на продукцията. Инвестиционна подкрепа те не са получавали и затова в посочения вариант тя не присъства. Текущата подкрепа чрез ОСП на ЕС е включена с най-високия ѝ размер – 200 лв/дка. Рискът е оценен в три варианта: нисък (норма на дисконтиране 10%), висок (20%) и много висок (32%). Общата констатация, която може да се направи от получените показатели за ефективността (индекс на рентабилност и средногодишна норма на възвръщаемост на инвестицията), е неизбежна **декапитализация** при всички анализирани участъци. Акумулираните загуби за 15-годишен период надхвърлят инвестирания капитал при всички технологични варианти. В условията на пазарна икономика няма производител и инвеститор, който да е склонен да поддържа производство, което му натрупва загуби. Дори вече инвестирани ще се откажат преждевременно, за да минимизират загубите. Изводът е ясен, ако съществуващата конюнктура и цени бъдат съхранени и в бъдеще, трябва да се очаква разорение и отказване от сливово производство. В национален мащаб това означава по-нататъшен спад в площите и обема на произвежданата продукция.

Заслужава да се отбележи, че и при най-оптимистичната оценка на риска (норма на дисконтиране 10%), за каквато няма основание, ако се съхрани икономическата среда, отново е на лице декапитализация. С малки изключения (биотех-

нологията) картината е същата, когато се усвоява максимална текуща годишна подкрепа, предвиждана чрез различни оси и мерки на ОСП на ЕС. И всичко това при системна данъчна ваканция, без отчетени евентуални щети от бедствия, при много високи добиви, за което основания и гаранции няма. Реално погледнато, на практика, има опасност от по-голяма декапитализация от тази в посочения оптимистичен вариант.

От изложеното е ясно, че, за да се съхрани интересът на производителите и инвеститорите, не може да се разчита само на подкрепата чрез ОСП на ЕС и данъчната ваканция. Държавната политика трябва да включва стимули за промяна във взаимоотношенията между контрагентите, производителите и преработвателите. Необходима е промяна в системата за реализация на продукцията, която да доведе до нови, много по-високи равнища на цени. Заедно с това целенасочено трябва да се стимулира реструктурирането на предназначението на продукцията. Производството трябва да бъде предимно за преработка в хранителни продукти, а не в спиртни напитки. Само тогава е възможно да се постигне увеличение на цената. Трябва да се поощрява задълбочаването на вертикалната интеграция, формирането и функционирането на организации на производителите. Абсолютно необходима е и инвестиционна подкрепа в размер на 50-70% от стойността на насажденията, в съчетание с лихвена субсидия, при ползване на заеми, в т. ч. както за създаване на насажденията, така и за покупка на земя. Затова, че най-големи загуби се очертават при конвенционалното производство и в същото време то води до замърсяване на околната среда, подлага на риск здравето на потребителите, трябва да бъде избягвано от инвеститорите и по-малко стимулирано от държавата. В тази посока трябва да действат и стимулите на ОСП на ЕС и на страната ни чрез диференцирането им.

Производителите и инвеститорите трябва да са наясно, че проблемите на ефективността не могат да бъдат разрешени само чрез технологични подобрения – гъстотата на насажденията, начин на поддържане на почвената повърхност, начин на формиране короната на дърветата. Тези форми на интензификация на производството се оказват недостатъчно ефективни, което се илюстрира от незначителните разлики в индексите на рентабилност и средногодишните норми на

Таблица 4. Оптимистичен вариант на очаквана икономическа ефективност на вложенията при различни технологии на отглеждане на сливовата култура в планинската част на страната

Table 4. Optimistic version of the expected economic efficiency of investments in different technologies of cultivation of the plum crop in uplands

№	Показатели/Indicators	Мярка	Био БИО	Конвен.				Екощаща технология/Eco-friendly technology				Интензивна екологодяща							
				ЧУ	ЗМ	ЧУ	ЗМ	ЧУ	ЗМ	ЧУ	ЗМ	ЧУ	ЗМ	ЧУ	ЗМ	ЧУ	ЗМ		
				33,3 бр/дка				41,6 бр/дка					55,5 бр/дка					83,3 бр/дка	
1	Площи/Areas	дка	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
2	Добиви/Yields	кг/дка	1500,00	2000,00	2000,00	2000,00	2000,00	2000,00	2000,00	2000,00	2000,00	2000,00	2000,00	2000,00	2000,00	2000,00	2000,00	3500,00	3500,00
3	Цени с вкл. ДДС Prices with value added tax (VAT)	лв/кг lv/kg	2,50	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70
4	ДДС = 0% или 20% от р.3 VAT = 0% or 20% of r. 3	лв/кг lv/kg	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
5	Цени нето (3 - 4) Net prices (r. 3 - r. 4)	лв/кг lv/kg	2,50	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70	0,70
6	Приходи от продажби (р.1 x р.2 x р.5) Income of sale (r. 1 x r. 2 x r. 5)	лв/дка lv/da	3750,00	1400,00	1400,00	1400,00	1400,00	1400,00	1400,00	1400,00	1400,00	1400,00	1400,00	1400,00	1400,00	1400,00	1400,00	2450,00	2450,00
7	Разходи по дейността Costs of activity	лв/дка lv/da	550,00	547,55	496,21	583,85	636,48	672,62	614,80	757,00	732,37	758,00	733,37	758,00	733,37	758,00	733,37	758,00	733,37
8	Доходи след разходи по дейн. (6-7) Incomes next to costs of activity (6-7)	лв/дка lv/da	3200,00	852,45	903,79	816,15	763,52	727,38	785,20	1693,00	1717,63	1692,00	1716,63	1692,00	1716,63	1692,00	1716,63	1692,00	1716,63
9	Лихви-10%/Interest - 10%	лв/дка	142,85	113,43	125,72	125,72	129,29	143,84	139,94	173,07	182,57	168,80	178,33	168,80	178,33	168,80	178,33	168,80	178,33
10	Доходи след лихви преди данъци (8-9) Incomes next to interest first of taxes (8-9)	лв/дка lv/da	3057,15	739,02	778,07	690,43	634,23	583,54	645,26	1519,93	1535,06	1523,20	1538,30	1523,20	1538,30	1523,20	1538,30	1523,20	1538,30
11	Данък печалба = 0% или 10% от р.10 Corporation tax = 0% or of r. 10	лв/дка lv/da	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
12	Доходи след данъци (10-11) Incomes next to taxes (10-11)	лв/дка lv/da	3057,15	739,02	778,07	690,43	634,23	583,54	645,26	1519,93	1535,06	1523,20	1538,30	1523,20	1538,30	1523,20	1538,30	1523,20	1538,30
13	Резервен ред/Reserve row	лв/дка	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
14	Резервен ред/Reserve row	лв/дка	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

продължение на табл. 4

15	Паричен поток (р.12+р.13+р.14) Cash flow (r.12 + r.13 + r.14)	лв/дка lv/da	3057,15	509,96	739,02	778,07	634,23	690,43	583,54	645,26	1519,93	1535,06	1523,20	1538,30
16	Помощи на 1 дка Subsidy of 1 dk	лв/дка lv/da	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00
17	Общо нетна печалба и помощи Total net income and benefits	лв/дка lv/da	3257,15	709,96	939,02	978,07	834,23	890,43	783,54	845,26	1719,93	1735,06	1723,20	1738,30
18	Аноитетен фактор при $r = 10\%$ $p = 15$ Annuity factor of $r = 10\%$ $p = 15$	коэф.иц, coeffic,	7,6061	7,6061	7,6061	7,6061	7,6061	7,6061	7,6061	7,6061	7,6061	7,6061	7,6061	7,6061
19	Дисконтиран паричен поток Discounty cash flow	лв/дка lv/da	24774,21	5400,03	7142,28	7439,30	6345,24	6772,70	5959,68	6429,13	13081,96	13197,04	13106,83	13221,68
20	Инвестиран капитал Invested capital	лв/дка lv/da	4436,32	3389,63	2643,53	2951,31	3001,64	2951,31	3372,29	3317,56	4105,33	4368,44	4010,11	4273,96
21	Нетна настояща стойност (19:20) Net present value	лв/дка lv/da	20337,89	2010,40	4498,75	4487,99	3343,60	3821,39	2587,39	3111,57	8976,63	8828,60	9096,72	8947,72
22	Индекс на рентабилността (19:20) Index of profitability (19:20)	коэф.иц, coeffic,	5,5844	1,5931	2,702	2,5207	2,1139	2,2948	1,7673	1,9379	3,1866	3,0210	3,2684	3,0935
23	Средногод. норма на възвръщаемост Average annual rate of returns	%	30,56	3,95	11,35	10,14	7,43	8,63	5,12	6,25	14,58	13,47	15,12	13,96
18'	Аноитетен фактор при $r = 20\%$ $p = 15$ Annuity factor of $r = 20\%$ $p = 15$	коэф.иц, coeffic,	4,6755	4,6755	4,6755	4,6755	4,6755	4,6755	4,6755	4,6755	4,6755	4,6755	4,6755	4,6755
19'	Дисконтиран паричен поток Discounty cash flow	лв/дка lv/da	15228,80	3319,42	4390,39	4572,97	3900,44	4163,21	3663,44	3952,01	8041,53	8112,27	8056,82	8127,42
20'	Инвестиран капитал Invested capital	лв/дка lv/da	4436,32	3616,32	2643,53	2951,31	3001,64	2951,31	3372,29	3317,56	4105,33	4368,44	4010,11	4273,96
21'	Нетна настояща стойност (19':20') Net present value (19' - 20')	лв/дка lv/da	10792,48	-296,90	1746,86	1621,66	898,80	1211,90	291,15	634,45	3936,20	3743,83	4046,71	3853,46
22'	Индекс на рентабилността (19':20') Index of profitability (19':20')	коэф.иц, coeffic,	3,43	0,92	1,661	1,55	1,30	1,41	1,09	1,19	1,96	1,86	2,01	1,90
23'	Средногод. норма на възвръщаемост Average annual rate of returns	%	16,22	-0,55	4,41	3,66	2,00	2,74	0,58	1,27	6,39	5,71	6,73	6,01

Забелжка: ЧУ - черна угар, ЗМ - зачмено междуредие, БКЧУ - без формирани корони в черна угар, ФКЧУ - с формирани корони в черна угар
Note: BFL - black fallow; GBR - zachimeno space; WNBFL - no crowns formed a black fallow; WNBFL - crowns formed by a black fallow

възвръщаемост на вложенията по варианти. При биотехнологията трябва да се търси подобряване на ефективността и чрез повишаване на добивите. Добив от 625 кг/дка е неудовлетворителен, дори когато се вземат предвид изискванията за качеството на суровината, отиваща за преработка в биохрана.

Направените експерименти, един от които се посочва в табл. 4, показват, че в близка и средносрочна перспектива сливопроизводителите могат да постигнат мотивираща ги ефективност, като се стремят към високи добиви, но и високи изкупни цени. При биопроизводството добивът не трябва да е по-нисък от 1 200 – 1 500 кг/дка, а цената да е 2,00 – 2,50 лв/кг. При останалите технологични варианти добивите трябва да са над 2 000 кг/дка, а изкупната цена да е над 0,70 лв/кг. Едновременно с това трябва да се отстояват искания за пълна данъчна ваканция, облекчаване на условията за допустимост при ОСП на ЕС така, за да бъде усвоявана съвкупна текуща подкрепа по различните мерки на ОСП не по-малко от 200 лв/дка. Инвестиционната подкрепа да не се ограничава само с 10% от стойността на инвестицията (Мярка 121 от ОСП на ЕС). Едновременно с това тя да бъде съпроводена с 50% лихвена субсидия при ползване на заеман капитал. Само при подобни обстоятелства се постига удовлетворителна средногодишна норма на възвръщаемост на капитала за рисковото сливопроизводство в планинските части на страната.

За да реализират всички свои основателни претенции, производителите трябва да се обединят в свои организации, които да играят решаваща роля при реализацията на продукцията, да се стремят към затваряне цикъла на производство, като основната част от суровината насочват за преработка в хранителни продукти. Обединени в организации на производителите, те ще бъдат в състояние да поставят и решават проблемите си за промени в политиката на страната и общността, което е от изключително значение за тяхното бъдеще.

ЛИТЕРАТУРА

Рисина, М. 2006. Обща селскостопанска политика на Европейския съюз и бъдещето на българското плодпроизводство. Икономика и управление на селското стопанство, № 5, с. 8.

Динкова, Хр., Ив. Гергов. 2005. Икономическа оценка на биологична технология за производство на сливи. Икономика и управление на селското стопанство, №2, с. 51.

МЗГ, отдел „Агростатистика”, бюлетин №108.

Резултати от преброяване на земеделските стопанства в България през 2003 година, с. 151.

Status and problems of the plum production in the uplands of Bulgaria

V. VALERIEVA - NECHOVA

Institute of mountain stockbreeding and agriculture - Troyan

(Summary)

Present article purpose revealing the tendencies' to development at the plum production in uplands, factors not motivation in investors and expectation effectivity at different version. The researches sitis in two farms whit different statute, capital resource, production direction. For this purpose use different methods of capital budgetary, discountion cash flow, net present value, at different technologys (conventional, ecospere, intersive ecospere and bio), at different technological version according to density of the perennial plants, a method of supporting on surface to soil (black fallow land and gressed between the rows) and other additional technological initiatives. Development expectation versions of economic affectivity investing to different combination of main determination him factors – productions, prices, taxes, running and investment subsidy by EU CAP and other. In result of the research arrive at a conclusion that economics problems not motivation investors even at running subsidy by EU CAP and spare a policy of taxation. Needed new national correctives for volteface the present economic environment and the motivation investors.

Key words: plum production, economic efficiency, capital intensity, market economy, EU CAP

Статията е постъпила в редакцията на 20.I.2012 г.